

HELENA KNIFIĆ SCHAPS

**KUĆE MANDEKIĆA U MARAMI –
NAPUŠTENOM NASELJU U SREDNJEM VELEBITU**Helena Knifić Schaps
Oboj 68
HR 10000 ZagrebUDK: 728.6(497.5 Srednji Velebit)
929 Mandekić, obitelj
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2003-12-23

Zaselak Marama nalazi se u Srednjem Velebitu, unutar granice Parka prirode "Velebit", na prosječnoj nadmorskoj visini od 590 m. Danas je napušten, no proboj trase makadamske ceste 2001. i dolazak električne struje potkraj 2003. stvara uvjete za povratak i boravak stanovništva, makar i povremeni.

Napušteni i poluurušeni kompleks kuća na putu prema Mrkvištu gradila je obitelj Mandekić, nekad najbogatija u ovome kraju. Mirko Mandekić, potomak utemeljitelja naselja Tome Mandekića, radeći u Americi, redovito je slao novac za gradnju i obnovu kuća. Otkad je početkom devedesetih umrla i zadnja stalna stanovnica Marame Matija Mandekić, Mirkova kći, zaselak je opustio i zamro.

Kompleks se sastoji od četiri objekta s dvije šterne koji s tri strane zatvaraju zajednički prostor dvorišta prema putu za Mrkvište.

Objekti su građeni priklesanim kamenom, neobično dobro obrađenim za ovdašnje uvjete, s kamenim konzolama koje su nekada nosile drveni žlijeb.

Osim kvalitete gradnje, najveća je specifičnost kompleksa kamena šterna postavljena unutar objekta na razinu prvoga kata, te nekoliko detalja iz graditeljske baštine ovoga podneblja, kao što su kameni stol (na koji se posipala sol za blago), kamene konzole za drveni žlijeb, kameno pojilo za ptice i sl.

U ovom je prilogu zabilježeno stanje prije "elektrifikacije". Kad je u studenom 2003. došla struja, zaselak dobiva sasvim drugu razvojnu perspektivu kojoj nesumnjivo pogoduje položaj u Parku prirode "Velebit", blizina asfaltirane ceste što od Jadranske magistrale vodi prema Alanu, benzinska pumpa na skretanju s magistrale, vizualni kontakt i blizina mora, neponovljiva priroda, čist zrak.

Za graditeljsku i etnografsku baštinu zasad su posljedice mogućeg razvoja nesagledive, ali ne nužno i negativne. Primjeri iz drugih sredina, ne samo hrvatskih, pokazuju da je nadgradnja ne samo moguća nego i poželjna.

Posvećeno profesoru Anti Glavičiću

O MENI

Nemojte mi zimat miru
Pa vakov si
Pa nakov si
Pušćajte vrime
Vrime
Će reć svoje

Ljudevit Osterman Lude, *Sve imaš kad nimaš*, Zagreb, 1996.

Navršava se četvrta godina moga "povratka" Velebitu i istraživanju njegove pučke gradnje.

Možda je baš ovo trenutak da se prisjetim kako je sve uopće započelo.

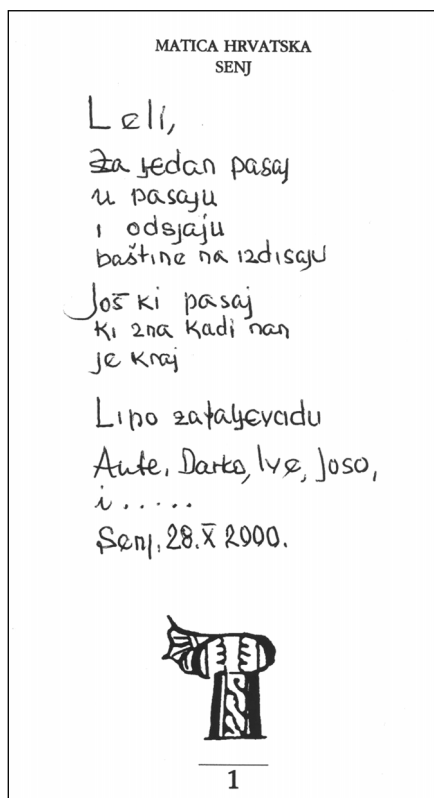
Suradnja s profesorom Antom Glavičićem započela je prije 30-ak godina, u vrijeme mojega studija arhitekture u Zagrebu. Redovita logorovanja i izleti na Velebit prerasli su u tematske ekskurzije u timu stručnjaka i znanstvenika, koje je pripremao i vodio tadašnji ravnatelj Gradskog muzeja Senj profesor Glavičić.

Njegov prelazak na mjesto ravnatelja Muzeja Cres-Lošinj odveo je i mene u mjesto Orlec na Cresu, gdje sam ranih 70-ih za potrebe studentskoga rada detaljno obradila napušteni kameni objekt s prešom za proizvodnju maslinova ulja (tzv. toš). No, Senj i Velebit ostali su naša vječna tema i preokupacija. Sve je češće profesor Glavičić zapodijevao razgovor o potrebi da se utvrdi kakvo je stanje naselja i objekata na području Velebita, Senjskog bila i zaleđa Senja. "Ima tu prekrasnih cjelina koje sablasno zjape, napuštene od ljudi i stoke", govorio bi.

Pred blagdan Svih svetih 2000. krećemo na naš prvi obilazak. "Ima jedna krasna kuća pokrivena šimlom. Ako se brzo ne snimi, srušit će se", rekao je, jer, svaka mu je kuća, svaki zaselak i svaki njegov stanovnik ležao na srcu.

Krenuli smo tako put Devčića kod Krasna, da bismo zajedno u tri godine obišli Aniće, Ivetiće, lokve pod Šuljbom nedaleko Pandora, Turinski Krč, Matešiće, Borovce, Starčević Pod, Štokić Pod, Maramu, Baričević Pod, Grabarje, Babrovaču i Jovanović Padež u Velebitu, Klarićevac, Podbilo sa zaselcima Tomići, Panjići, Matići i Dudići, Dujičinu Dragu, Gornji Valjun, Francikovac i Žukalj u Senjskom bilu i zaleđu, te Sveti Juraj, Kamenice, bunar Gučinac, Panos i Biluću u Podgorju. Tek kad je sve bilo opisano i objavljeno (ili barem pripremljeno za tisak), profesor Glavičić bio je zadovoljan.

Sl. 1. Posveta prof. Ante Glavičića autorici teksta u knjizi Kreše Stanišića *U pasaju*

Četvrtu "velebitsku" godinu Darko Tomljanović, Darinka Brusić i ja nastavljamo sami, tamo gdje smo zajedno stali – u Marami.

"Āaa, Marama!" – govorio bi profesor uvijek na njezin spomen, a osobito nakon onoga kolovoškog dana 2002. kad smo otkrili iznimno zanimljivu skupinu kuća, a nije nam ostalo dovoljno vremena za snimanje. Veselili smo se ponovnom dolasku.

Marama kao najavljeni nastavak, Marama kao radna terapija nakon nenadomjestivog gubitka, Marama.

Ah, Marama....

Na pomoći zahvaljujem svima koji mi na ovome putu pomažu i prate me: Senjskom muzejskom društvu, Hrvatskoj komori arhitekata i inženjera u graditeljstvu, Darku Tomljanoviću i Darinki Brusić, svojim vjernim pratiteljima i suradnicima u planini, te dobrim i susretljivim ljudima od kojih crpim spoznaje o današnjem i nekadašnjem životu – Ivanu Samaržiji iz Devčića,

Josipu Samaržiji iz Ivetića, Peri Prpiću iz Francikovca, Ivanu i Dragi Ažić iz Turinskoga Krča, Branki i Slavku Starčević iz Starčević Poda, Ivi Matijeвиću iz Marame, dr. Davoru Biondiću iz Senja, Šimi Balenu iz Zagreba, Dragi Vukušiću iz Gornje Klade i mnogima drugim.

Najveća hvala svakako pripada profesor Anti Glavičiću. Bez njegova bih poticaja i potpore zasigurno ostala zakinjuta za jedno veliko profesionalno i ljudsko iskustvo, a mnoga bi naselja i objekti bez ovoga i sličnih istraživanja drugih kolega ostali tek puste ruševine, nedosegnute niti sjećanjem.

Položaj Marame

Zaselak Marama nalazi se na zapadnom obronku Srednjeg Velebita (zapravo negdje na granici Sjevernog i Srednjeg Velebita) na prosječnoj nadmorskoj visini od 590 m. Unatoč relativno maloj nadmorskoj visini, ali i pravoj "velebitskoj" klimi, Marama ima sve karakteristike planinskog naselja.

Jedno je od brojnih manjih naselja u Parku prirode "Velebit", u blizini Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit". Lako je pristupačan makadamskom cestom, koja je kao požarni put probijena 2001. Ako automobil ostavite u Starčević Podu, u desetak minuta hoda do Marame otvorit će vam se veličanstvena ljepota središnjeg dijela otoka Paga, koji svojom kamenom bjelinom poput guštera lijeno miruje u plavetnilu mora. S te ljepote pogled vam jedino svrne na raskošne kraške oblike uz cestu, od kojih svaki predstavlja neponovljivi fotografski motiv.

Marama se otkriva kao skupina kuća razdvojenih cestom. Danas je napuštena, a jedini je povremeni stanovnik Ive Matijeвиć. Sa stalnim prebivalištem u Rijeci, postupno obnavlja svoju starinu, kućni broj, 52¹, k.č. 7152².

Kako je Marama dobila ime

Enciklopedija Leksikografskog zavoda o riječi "marama" kaže:

"*MARAMA* (tur. *mahrma* od arap. *mikreme*), četvrtast komad platna razne veličine: upotrebljava se kao dio ženske nar. nošnje za pokrivanje glave ili se veže oko vrata (zove se i bošča, rubac, facol), za brisanje lica i ruku, a osobito lijepo izvezene marame za darivanje prosaca i svatova."

¹ U vrijeme kad smo razgovarali, ljeti 2003., kuća nije imala struju. Dobila ju je krajem listopada iste godine, što njoj, kao i cijelom ovome kraju, daje lijepe izgleda za revitalizacijom.

² Kuća Ive Matijeвиća s pomoćnim i susjednim objektima opisana je u H. KNIFIĆ SCHAPS, 2002.

U Klaićevu *Rječniku stranih riječi* stoji:

"*marama*, 2. mn. *màrāmā tur.* (mahrama) rubac, ubrus, facol; *umanj. maramica* (osobito u značenju: rupčić za nos); *uveć. maramètina, maràmčina.*"

Na Velebitu ima dosta turcizama, bilo da se radi o topografskim pojmovima, imenima ili riječima u svakodnevnom govoru, ali i riječi koje nedvosmisleno vuku podrijetlo iz razdoblja turskih osvajanja. Svima su nam poznati Nadžak-bilo, Odžino brdo, Turska vrata, Alan ili Halan, Begovača, Razboj, Razbojište, Hajdučki kukovi, Turčinov grob.³

Pa kako je jedno naselje na drugom velebitskom podu, ili "sridnjoj planini",⁴ dobilo ime Marama?

U narodu se i danas prepričava legenda koja kaže: Još dugo nakon povlačenja Turaka ovim su krajevima harali hajduci i razbojnici. Upadali bi u sela, otimali blago⁵ i ljude, palili i razarali. Moralo je to biti negdje u 17./18. stoljeću kad su upali i u ovaj zaselak, te pokupili sve što su mogli goniti sa sobom. Povlačeći se, naišli su na bunar na kojemu je rublje prala mlada i lijepa djevojka, nekih 600-700 m od kuća. Nije joj bilo spasa. Uza sve opiranje, razbojnici su je povelj sa sobom. Nakon nekog vremena sjeti se ona da je na bunaru ostavila rubac. Namoli razbojnika da ju puste da ga pokupi i ponese kao jedinu uspomenu. Ne zna se jesu li joj dopustili ili ne, ali otada se bunar zove "Marama", a po njemu i cijeli zaselak.⁶

Je li djevojački rubac – marama – bilo tek obično pokrivalo za glavu, odn. ramena, ili pak dar za nesuđenog prosca, ostat će zapretno u narodnom sjećanju.⁷

O svakodnevnom životu

Podatci o Marami vrlo su oskudni. Staro je stanovništvo pomrlo, mlađi su se raselili, nastojeći što prije zaboraviti teški planinski život u surovim klimatskim uvjetima. Ipak se ponešto još može čuti od potomaka prastanovnika Marame i okolnih naselja.

³ P. ROGIĆ, 1965.

⁴ Ovaj izraz čula sam od Šime Balena, novinara i publicista.

⁵ Narodni naziv za stoku.

⁶ Prema kazivanju Ive Matijevića.

⁷ Hrvatski jezikoslovac prof. Tomislav Ladan objašnjava kako narod opisuje podrijetlo imena i naziva kojima ne zna etimološki korijen. On se tada oslanja na "narodnu etimologiju" (termin poznat kao "Volksetimologie"), tj. podrijetlo riječi veže za priču. A priča najčešće počiva na lijepoj djevojci i ljubavi kao osnovnom pokretaču svega. Tragika događanja i zaplet radnje je trenutak kada djevojka bude oteta, obeščašćena, ili se pak utopi u bunaru.

Sl. 2. Štala Mirka Mandekića (prva kuća), pogled s jugoistoka, snimila H. Knifić Schaps, rujan 2002.

Kao i u cijelom Velebitu, i u Marami se oduvijek živjelo teško. U poljima se uzgajalo nešto ječma i krumpira, a oko kuća zelja i korabe. Bilo je i blaga, pretežno ovaca, koza i tek pokoja krava. Muškarci su išli u lov, uglavnom na grabežljivce – kunu, lasicu, lisicu, čaglja, vepra, medvjeda, a našla se tu ponekad i srna.

Svaki je dan bio isti:⁸

Prva bi se dizala baba, ložila vatru i mljela kukuruz za palentu (dolazio je iz Dalmacije ili Slavonije), koja se kuhala pomiješana s krumpirom, otprilike pola-pola. Uz nju se pilo mlijeko, slatko ili kiselo. Kad se pojelo, uzelo bi se sa sobom nešto mlijeka, kruh, ako je bilo kakve slanine, kruška ili jabuka, pa odlazilo u Velebit "u drva", na rad na cestu ili u lov. U kući je ostajala baba (babe su bile sve "stare žene iznad pedesete"),⁹ te kuhala varivo. U utorak i četvrtak jela se jača hrana, najčešće ovčetina, a u petak je bio post. Vino se pilo samo na Božić, inače ne.

Veća su djeca odlazila također skupljati drva, a manja su ostajala doma.

⁸ Moja mama, gđa Ruža Knifić, koja je bila učiteljica u Grabarju u razdoblju od 1946. do 1948., govori da je glavna i svakodnevna djelatnost bila "ići u drva". Drvo se sakupljalo i gonilo na magarcima ili mulama. Bilo je sastavni dio svakodnevnog života: njime grijalo, kuhalo, sušilo, svijetlilo...

⁹ Jesu li se vremena promijenila ili je dulji životni vijek pomaknuo i ovu granicu?

U školu se nije išlo. Kasnije, kad je otvorena škola, djeca su odlazila u Sveti Ivan Lomivrat udaljen 4 km od Marame, gdje se nalaze crkva i groblje.

Druga je crkva bila crkvica sv. Jelene na Mliništu, a to je 1,5-2 sata hoda od Marame.

Osnivači i prvi stanovnici

Marama je oduvijek bila stalno naselje u kojemu je nekada bilo 9 kuća s pomoćnim objektima. Živjelo je tu i do 40-50 duša.

U Marami su sa svojim potomcima živjele dvije starosjedilačke obitelji – Mandekići i Matijevići.¹⁰ Na Velebit su došli iz Prizne, zaselaka Sveti Ivan Lomivrat i Seline, a tamo najvjerojatnije od rijeke Bune u doba turskih osvajanja.

Prvi poznati doseljenik u Maramu bio je Tomo Matijević, pa se po njemu cijela loza zove Tomučevići. Imao je dva sina – Jakova i Ivana. Ivan je imao dva, a Jakov četiri sina. Kćeri nisu zapamćene.

Četiri obitelji Mandekića došle su iz Prizne, zaselka Seline,¹¹ svaka sa svojim nadimkom. Poznat je u narodu bio Joso – Jokan Mandekić, prorok. Priča se da je bio visok dva metra i da je u dugim zimskim noćima kazivao svoja viđenja, kao na primjer:

- da će svu zemlju pokrit' zmijs (možda je "vidio" ceste?)
- da će nestat' sram između muškaraca i žena
- da će malu djecu bolit' zubi.

Gradnju kuća započeo je unuk Tome Matijevića Mile Mandekić, sin Mate.

Potomak jedne od četiri doseljeničke obitelji Mandekića, Mirko Mandekić, sa svojim je bratom Ivom gradi skupinu kuća Mandekića. Njihova je obitelj po majci Kati imala nadimak Katići. Kompleks se sastoji od pet kuća s dvije šterne.

Tko zna kojim povodom, krajem 19. stoljeća Mirko odlazi u Ameriku.

¹⁰ P. ROGIĆ, 1965. piše da se prezimena MANDEKIĆ i MATIJEVIĆ pojavljuju u najstarijim maticama koje donose prezimena doseljenika ili prve generacije njihovih potomaka, a koji su ovaj kraj naselili u drugoj polovici 17. stoljeća.

¹¹ Senjski veterinar i bivši gradonačelnik dr. Davor Biondić potomak je tih Mandekića. Sin pokojne profesorice Senjske gimnazije Zlate Biondić rođene Mandekić, pričao mi je da je njegov djed početkom prošloga stoljeća prodao imanje na Marami i Mliništu da bi s obitelji radi školovanja djece odselio u Senj. Njegovi su stalno živjeli u Selinama, a u Maramu bi odlazili pokositi, posaditi krumpir i sl. Dr. Biondić sjeća se još života u Marami, kamo je odlazio kao veterinar.

Radi tamo teške poslove i stalno šalje kući novce kojima se gradi.¹² Kad u Americi ostaje bez očiju, slijep se vraća kući i zaklinje sv. Jeleni da će crkvi na Mliništu kupiti zvono. Obećanje je i izvršio, te je do smrti živio ovdje sa ženom i kćeri Matijom.

Kad je završena Jadranska magistrala, 1954., dolazi do velikog iseljavanja, pa i Marama, kao i mnoga druga velebitska naselja, ostaje pusta. Zadnji stanovnici otišli su kasnih 80-ih godina prošlog stoljeća, a kao stalna stanovnica Marame ostala je samo Mirkova kći Matija Mandekić. Samovala je ovdje s kravom, bez puno kontakata sa susjedima,¹³ do svoje smrti 1990. Pred smrt je u Zagrebu dala obnoviti zvono crkvice sv. Jelene na Mliništu. Pokopana je zajedno s majkom i ocem na groblju u Starčević Podu.

Zanimljivo je da, iako je najbliže veće mjesto Jablanac, Marama potpada pod Župni ured Karlobag, gdje se u maticama mogu pronaći podatci o stanovništvu ovoga velebitskog naselja.

Kuće Mandekića

Skup kuća Mandekića opisan je u *Senjskom zborniku* br. 29, u članku "Gradnja unutar Parka prirode 'Velebit' i Nacionalnog parka 'Sjeverni Velebit'", pa bih ovdje najbitnije elemente proširila novim spoznajama, rezultatima mjerenja i ispitivanja.

Kompleks kuća Mandekića nalazi se jugoistočno od okretišta ceste u Marami, na putu prema Mliništu. Sastoji se od tri odvojene cjeline s ukupno pet objekata i vanjskom šternom. Objekti su smješteni na zaravnati plato podno zapadne padine, koji je, kao i put, podzidan kamenim graničnicima, te posut tucanikom i sitnim kamenom. Tri skupine objekata formiraju između sebe zajednički vanjski prostor – dvorište. Zgrade su kamene katnice (uvjetno rečeno) dvostrešnoga krova,¹⁴ od kojih danas postoji tek jedan očuvani, dok su drugi urušeni.

Pod pojmom "katnost" podrazumijevam ovdje dvije etaže, od kojih samo prvi objekt ima prizemlje, dok ostali imaju uglavnom poluukopanu etažu – razizemlje. Kat je ponekad zaista kat (zadnja dva objekta u nizu), no uglavnom je to tavanski prostor ili "pod"¹⁵.

¹² I danas se još među stanovništvom govori o "američkim dolarima" kojima se gradilo.

¹³ Po kazivanju gđe Branke Starčević iz susjednoga Starčević Poda.

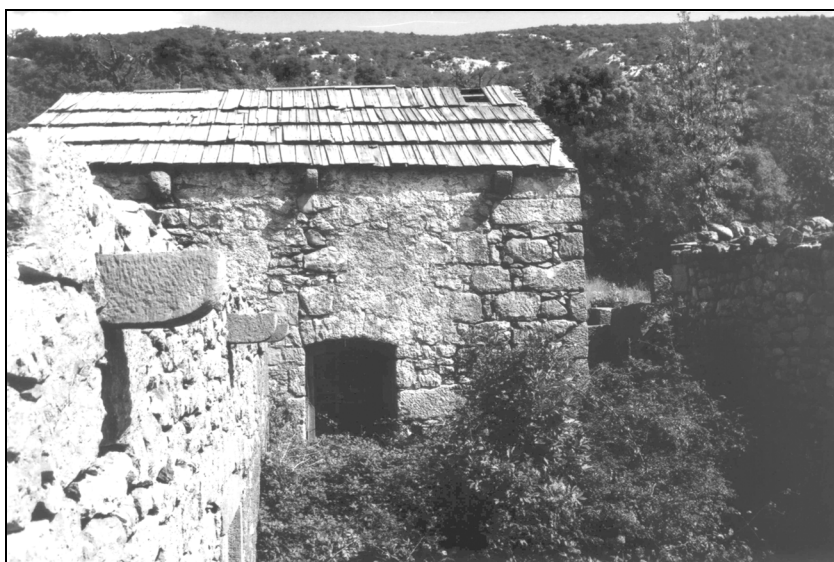
¹⁴ Tzv. "krov na dvije vode".

¹⁵ "Podom" se zove prostor pod krovom, na drvenom gredniku, do kojeg se dospijeva s gornje razine terena (ako je kuća ukopana), vanjskim stubištem ili ljestvama iznutra. Služio je za odlaganje sijena (u gospodarskim) ili sušenje mesa (u stambenim prostorima).

Sl. 3. Kuće Ive (treća i četvrta) i Mirka (peta) Mandekića, snimila H. Knifić Schaps, lipanj 2003.

Sl. 4. Štala Ive Mandekića (druga kuća), pogled s jugozapada, snimila H. Knifić Schaps, rujan 2002.

Već se na prvi pogled ističe kvaliteta obrade kamena, rijetka u ovim područjima, osobito na stambenim objektima. Logično obrazloženje dao je Ive Matijević:

Zidalo se priklesanim kamenom položenim u tanki sloj cementnog morta. Cement je tada bio vrijedan kao zlato, teško se do njega dolazilo. Što je kamen bio bolje obrađen, to su sljubnice bile tanje, pa se i na cementu moglo uštedjeti. "Čvrsta"¹⁶ se tucala, sitnila i mljela do pijeska, da bi se zatim miješala s cementom i ugrađivala. Vapno se koristilo samo kao dodatak mortu za žbukanje stambenih prostorija, koje su se zatim "bilile"¹⁷ vapnom.

Svi su objekti imali drveno roženično krovništvo pokriveno "šimlom".¹⁸ Pretpostavljam da zbog malog raspona (5,5-6,20 m) rogovi nisu bili učvršćeni "pantama".¹⁹

Radi lakšeg snalaženja, objekti kuća Mandekića obilježeni su rednim brojem kako su smješteni od sjeverozapada (SZ) prema jugoistoku (JI).

"Čitanjem" graditeljskih elemenata dade se zaključiti da su neki objekti bili gospodarski, a drugi stambeni. Saznanje da se na Velebitu nije sakupljala voda sa "crnog" krova, dakle s krova kuće u kojoj se ložilo, već na prvi pogled navodi na zaključak da su kamene konzole za žlijeb imali gospodarski objekti, jer se u njima nije ni grijalo ni kuhalo.²⁰

Tako je, npr. očito da su prvi i drugi objekt gospodarski, najvjerojatnije i treći, iako nema ni konzola ni željeznih kuka, a ostali stambeni.

Ulazi u sve objekte nalaze se na južnim orijentacijama, JI ili JZ, radi bure.

Prvi objekt (gospodarski) i peti objekt (stambeni) pripadali su Mirku Mandekiću.

Drugi objekt (gospodarski) i četvrti objekt (stambeni) pripadali su Mirkovom bratu Ivi.

Prva kuća

Podignuta je na ravnom terenu, na ulazu u kompleks iz pravca SZ. Pripadala je i bila građena novcem Mirka Mandekića, a naslijedila ju je njegova

¹⁶ Naziv za kamen kojim se gradilo.

¹⁷ "Biljenje" (bijeljenje) je naziv za krečenje – premazivanje žbukanih zidova vapnom ili krečom, radi dezinfekcije i svjetla. Izraz se koristi i danas na Velebitu, u Podgorju i u Senju.

¹⁸ Naziv za pokrov od drvenih daščica – šindru.

¹⁹ "Panta" je naziv za pajantu, obično dasku "colaricu" koja se koso pribijala na rogove za uzdužnu ukrutu.

²⁰ Prostorija u kojoj se kuhalo i boravilo zove se "vatrena kuhinja". Odimljavanje se vršilo preko otvora u krovu, tzv. "vidilice", koji se otvarao željeznom šipkom. Svaka je vatrena kuhinja imala jednu do dvije vidilice.

kćerka Matija.

Služila je kao štala s ulazom na JZ pročelju. Dio je pregrađen u šternu, s grlom na razini kata.

Kuća smjerom pružanja JZ-SI u jednom je dijelu prizemnica (štala), a u drugom katnica (šterna), s urušenim dvostrešnim krovom. Nagib krova se, sudeći prema zabatnim zidovima, može procijeniti na oko 55°. Veličina objekta je oko 5,25 x 10,90 m, visina uzdužnih zidova od terena iznosi oko 2,70 m, a visina zabatnog zida u sljemenju je oko 4,50 m. Zid je izveden priklesanim kamenom s obrađenim sljubnicama.

Svi otvori nalaze se na JZ (prozor na katu zabatnog zida) i JI pročelju (ulaz u štalu i prozor u prizemlju, ulaz na kat). Ulaz u štalu izveden je kao lijepo klesani kameni okvir s oteretnim lukom iz uklinjenog kamena.

Četiri kamene konzole na nepravilnom razmaku (oko 15 cm od gornjeg ruba zida) na SZ i tri na JI pročelju (desno od vanjskog stubišta za kat) govore da je objekt imao drveni žlijeb²¹. Konzole su klesane kao kvadri polukružnog završetka, veličine oko 26 x 16 x 17 cm.

Za objekt je karakteristično široko vanjsko kameno podzidano stubište s jednostranom kamenom ogradom koje vodi na kat do šterne (s 9 visina svladava se visinska razlika od 1,76 m).

Grlo šterne klesao je Nikola Starčević, djed Slavka Starčevića iz obližnjeg Starčević Poda. Visina grla je 0,80 m, vanjski promjer kamenog prstena 1,15 m, a unutarnji 0,60 m. Okolni pod popločen je kamenim pločama.

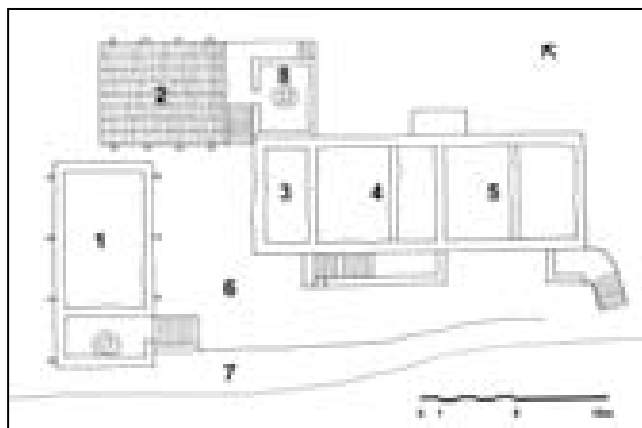
Na zabatu, odmah iza grla šterne, nalazi se prozor koji ljudi ovdje zovu "vidikovac".²² Lijepo klesanom kamenom okviru nisu vidljivi tragovi nekadašnje moguće ugradnje drvenog doprozornika, pa pretpostavljam da je otvor zaista i napravljen kako bi omogućio pogled na more. Kao takav predstavlja jedan od rijetkih "nefunkcionalnih" elemenata.

Iznad štale nalaze se ostatci drvenog grednika od 7 deformiranih greda, na međurazmaku od oko 0,90 m.

Da na katu nikada nisu bile stambene prostorije, svjedoči niski nadozid iznad poda kata (oko 1,0 m), kao i nepostojanje tragova otvora za vrata s podesta.

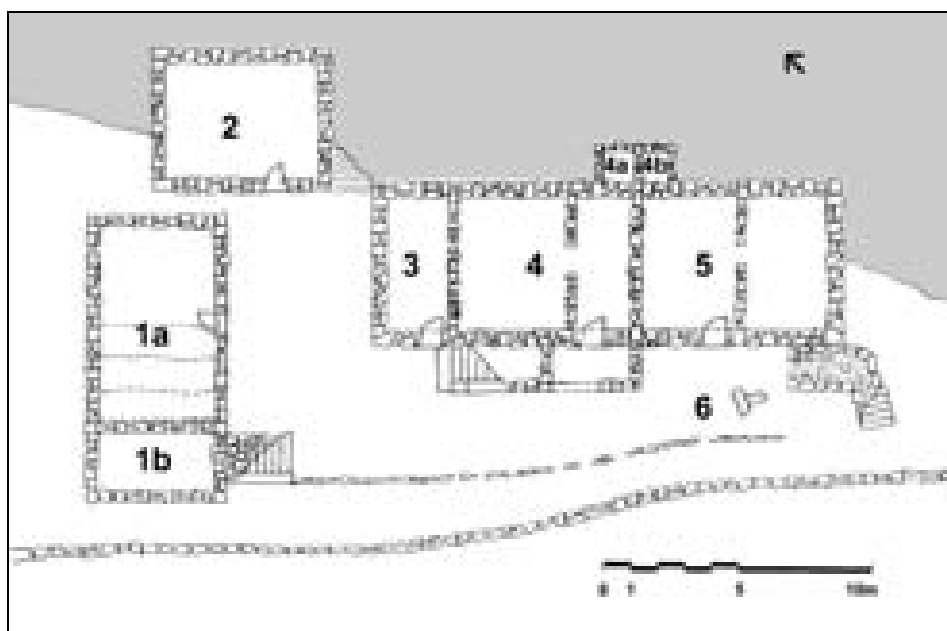
²¹ Prema kazivanju Slavka Starčevića drveni žljebovi tešu se i danas, a najbolje to u ovom kraju rade Jovanovići iz Jovanović Padeža. Znaju odabrati drvo, uglavnom smreku, a tešu ga "odoka".

²² Zašto je Mirko Mandekić svoju šternu napravio nad zemljom, tj. nije ju ukopao u teren kako je to uobičajeno, ne zna se. Je li htio izbjeći mukotrpno razbijanje, kopanje ili miniranje u kamenu, ili je to utjecaj strane sredine u kojoj je radio? U svakom je slučaju za ovdašnje prilike napravio nešto posebno, pomalo monumentalno.

Sl. 5. Kuća Mandekića – situacija

- 1 – prva kuća
- 2 – druga kuća
- 3 – treća kuća
- 4 – četvrta kuća
- 5 – peta kuća
- 6 – zajedničko dvorište
- 7 – put prema Mliništu
- 8 – vanjska šterna

Sl. 6. Kuće Mandekića – prizemlje

- 1a, 2, 3, 4, 5 – štala
- 4a, 5a – trap ili zahod
- 6 – kameni stol

Sl. 7. Pogled na prvu kuću s jugoistoka, u prvom planu izvrnuti kameni stol, snimila H. Knifić Schaps, lipanj 2003.

Prema visini nadozida na vrhu stubišta može se zaključiti da je iznad ulaza bio uzdignuti dio krova, tj da je JZ dio krovništva imao nadvišenje radi promjene nagiba. Nema materijalnih tragova, kao ni sjećanja stanovništva o tome.

Druga kuća

Pripadala je Ivi Mandekiću i služila kao štala. Katnica veličine 6,70 x 5,45 m odmaknuta je od SI zabata prvog objekta 0,80 m, a pruža se u smjeru SZ-JI. Zasječena je u teren, tako da je razizemlje sa stražnje strane ukopano. Pristup s donje razine terena je na nivou prve kuće, a s gornje s podesta kamenog stubišta što ju dijeli od treće kuće. Kat je služio kao "pod" za spremanje sijena. Kuća je kamena, s jednim još dobro očuvanim dvostrešnim krovom nagiba oko 35°, pokrivenim sa 4 "šava"²³ šindre. Ispod strehe su na svakom pročelju po 4 kamene konzole, ne tako lijepo klesane kao one na prvoj kući.

Po izgledu bi se reklo da je objekt tipičan gospodarski, da se voda sa "čistoga" krova odvodila drvenim žlijebom u šternu iza treće kuće. Ipak, dr. Davor Biondić se sjeća da je baš ovdje, sa zadnjom preostalom kravom, svoje posljednje dane samovala Matija Mandekić.

²³ "Šav" je jedan red pokrova od drvenih daščica – šindre.

Sl. 8. Plato i šterna iza treće kuće s kamenom konzolom za drveni žlijeb, snimila H. Knifić Schaps, lipanj 2003.

Stubište, plato i šterna uz treću kuću

Drugu i treću kuću dijeli vanjsko kameno stubište na terenu, za pristup do popločanog platoa sa šternom. Široko je oko 1,40 m s 12 visina od 20-25 cm. Kamen većine stuba je monolitan.

Plato je ravan, veličine 4,8 x 5,0 m, na nižem dijelu 10-ak cm podignut od terena koji blago pada u pravcu šterne. Lijevo na podestu je ulaz u drugu kuću, a desno je šterna s kamenim grlom.

Dio oko šterne ograđen je kamenim zidićem širine 30-40 cm i visine oko 40 cm, s otvorom za pristup (nasuprot zabatu druge kuće).

Posebna zanimljivost je kamena vertikalna konzola – najvjerojatnije držač za žlijeb kojim se punila šterna. Konzola je dimenzija 40 x 60 x 20 cm, s polukružnim udubljenjem na gornjem dijelu, što presjekom potpuno odgovara promjeru žljebova u ovim krajevima.

Ovu je šternu gradio Ive Mandekić i služila je stanovnicima četvrte kuće.

Analiza lokacije šterni i objekata sa čijeg se krova voda slijeva u šternu, pokazuje da je položaj biran u odnosu na smjer puhanja dominantnog vjetrova –

bure. Sve što je vezano uz vodu smješteno je tako da dim s ložišta odnosi u suprotnom smjeru.

Treća, četvrta i peta kuća protežu se u smjeru SZ-JI i čine niz sa stražnje strane ukopan u kosi teren, sa zajedničkim razdjelnim zidovima i odvojenim ulazima. Po rasponu i zabatnim zidovima može se zaključiti da su, kao i drugi objekt, bile pokrivene sa četiri reda šindre, nagiba krova oko 35°.

Ukupna tlocrtna veličina niza je 17,55 x 6,20 m.

Treća kuća

Tlocrtnom veličinom od samo 3,10 x 6,20 m morala je služiti kao pomoćni objekt funkcionalno vezan uz susjedni, četvrti. Na JZ pročelju nalaze se ulaz u razizemlje i prozor na katu. Unutrašnja veza između trećeg i četvrtog objekta nije vidljiva, kao ni međukatna konstrukcija "poda" na koji se najvjerojatnije penjalo ljestvama.

Četvrta kuća

Veličine je 6,90 x 6,20 m, dvostrešnog krova u smjeru SZ-JI. Iako su krov, međukatna konstrukcija i pregradni zidovi potpuno propali, dispoziciju stambenih prostora moguće je grubo odrediti tek prema rasporedu prozora. U ulaznom dijelu (možda kuhinji) očuvan je drveni pod izveden od gredica na manjem rasponu, postavljenih jedna do druge.

Gospodarski prostori – štala, spremište – nalaze se u razizemlju, a stambeni na katu. Na kat se pristupa preko "balature" – podzidanog stubišta i podesta širine oko 1,0 m, ispod kojega je lučno podzidani ulaz u podrum. Lučni svod balature izveden je uklinjenim kamenom, visine 1,80 m u vrhu luka. Stubište i podest ograđeni su kamenom ogradom visine 0,50 m, na čijem se donjem dijelu nalazi plitko udubljenje koje je moglo biti ležaj ukrasnoga kamenog monolita, ili jednostavno pojilo za ptice.

Na kamenom bloku uz ulazna vrata na katu "ušpican"²⁴ je natpis

M....KO MANDEKIĆ²⁵

(MIRKO MANDEKIĆ?)

a na desnoj strani ulaza ispod balature

1862²⁶

²⁴ Naziv za klesanje natpisa u kamenu metalnom "špicom".

²⁵ Začuduje pomalo ovaj natpis, ako se pretpostavlja da je vlasnik kuće bio Mirkov brat Ive.

Sl. 9. Balatura četvrte kuće, snimila H. Knifić Schaps, rujan 2002.

Oko prozora i vrata izveden je kameni okvir. Doprozornici odaju tvrde drvo od uobičajene jelovine, vjerojatno hrast. U njih su ugrađeni lijepo oblikovani kovani šarniri – "kanjoli" – i vertikalne željezne rešetke.

Budući da se radi o stambenom objektu, nema kamenih konzola za žlijeb, niti ostataka željeznih kuka.

Iza četvrte i pete kuće, ukopane u teren, nalaze se dvije odvojene i podzidane prostorije, danas zatrpane urušenim kamenom. Radi nemogućnosti utvrđivanja kote poda može se spekulirati da su služile ili kao "trap"²⁷, ili čak i kao sanitarni prostor. Drugih naznaka za sanitarije nigdje u cijelom kompleksu nema.

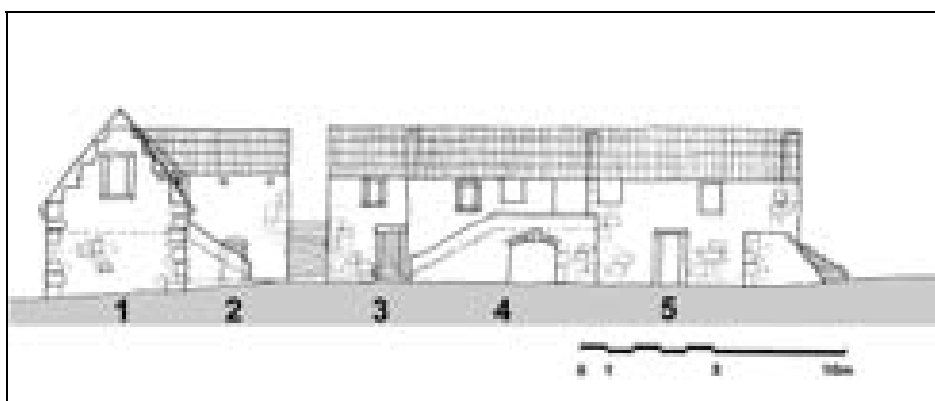
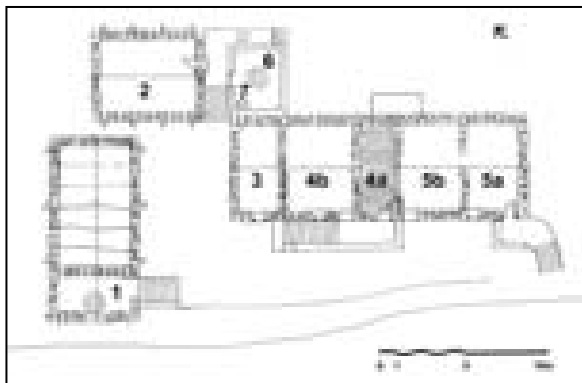
²⁶ Uklesana godina ne znači uvijek i godinu gradnje. Uklesavala se ona najznačajnija, bilo da se radi o gradnji, rođenju prvoga sina, vjenčanju i sl.

²⁷ Spremište ukopano u zemlju do ispod razine smrzavanja (katkad i do 1,50 m) uz kuću ili odvojeno od nje, za spremanje namirnica. Ulazilo se izvana, ljestvama, a krov je bio pokriven šindrom.

Sl. 10. Kuće Mandekića – kat

- 1 – šterna na katu
- 2, 3 – pod
- 4a, 5a – kuhinja
- 4b, 5b – soba
- 6 – vanjska šterna
- 7 – kamena konzola za drveni žlijeb

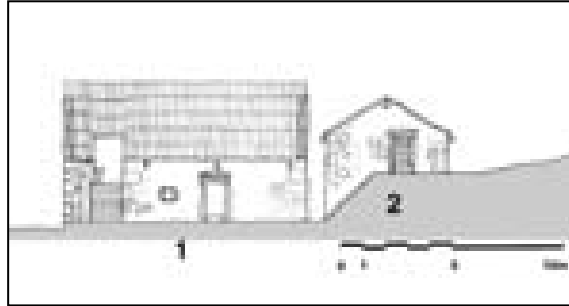

Sl. 11. Kuće Mandekića – pogled s jugozapada. Objekt 1, 3, 4, 5 – rekonstruiran mogući izgled krova. Objekt 2 – postojeći krov

Peta kuća

Zadnja je kuća, danas u najruševnijem stanju, pripadala Mirku Mandekiću. U njoj je do svoje smrti živjela njegova kćerka Matija Mandekić. Katnica tlocrtna veličine 7,55 x 6,20 m sa štalom u razizemlju i stambenim prostorom na katu ne odaje više jasnu tlocrtnu dispoziciju. Pristup katu je vanjskim ruševnim, nekada podzidanim stubištem.

U prostoru u kojem je nekada boravilo 4-5 ljudi, danas se tek naziru tragovi života – niše za posude, zadnji ostatci žbuke i boje na zidovima, čavli zabiti u zid, poneki uporabni predmet na hrpi kamenja ... Prema ostatku zida u prizemlju i položaju prozora može se zaključiti da je na katu bila kuhinja, iz koje se pristupalo sobi.

Sl. 12. Kuće Mandekića – pogled s jugoistoka
 Objekt 1 – rekonstruiran mogući izgled krova
 Objekt 2 – postojeći krov

Ispred kuće na platou se nalazi izvrnuti kameni stol – okrugla kamena ploča na grubo obrađenom postolju. Na prvi pogled čudi pozicija na kojoj se nalazi – na otvorenome, bez sjene stabla, bez zavjetrine zida kuće, bez kamene klupe za sjedenje.²⁸ Zagonetku rješava Ive Matijević: stol nije služio za jelo ili rad, već se na njega posipala sol koju bi lizalo blago.

Sama je ploča $\varnothing$ 110 cm, debljine oko 22 cm, gore je izravnata, bočno stanjena zaobljena ruba i grubo obrađena. Postolje je grubo obrađeni kameni kvadar veličine oko 35 x 35 x 50 cm.

U stambenim kućama nisu vidljivi tragovi dimnjaka, što govori u prilog postojanju "vatrene kuhinje" s "vidilicama" za odimljavanje.

Valja još jedanput izdvojeno nabrojiti neke od karakteristika i građevinskih detalja koji obilježavaju kompleks kuća Mandekića u Marami:

- smještaj na zaravnati dio zapadne padine
- grupiranje objekata u prostorni sklop sa zajedničkim vanjskim prostorom
- nema planski sadene bjelogorice
- položaj objekata i šterni usklađen sa smjerom dominantnog vjetra – bure
- gradnja bolje obrađenim kamenom
- dvostrešno roženično krovništvo
- pokrov šindrom
- vatrene kuhinje
- vanjska stubišta
- balatura
- kamene konzole za žlijeb
- kamene okviri prozora i vrata
- šterna na katu

²⁸ Za svoj je boravak čovjek uvijek birao zavjetrinu i sjenu. Naselja je zasnivao u zavjetrini brijega, na prisojnoj strani. Ispred kuća planski je sadio bjelogoricu koja bi ga ljeti štitila, a zimi propuštala sunce koje je svijetlilo, grijalo i dezinficiralo.

- kameni stol
- kameno pojilo za ptice
- hrastovi doprozornici.

Jugozapadnu granicu kompleksa čini suhozid visine oko 0,80 m, iza kojega su se nekada nalazila podzidana terasasta polja gdje su generacije Mandekića i Matijevića sijale i sadile.

Zaključak

U ovom prilogu, zabilježeno je stanje kakvo datira iz razdoblja prije "elektrifikacije". U studenom 2003. zaselak je dobio električnu struju, što mu daje sasvim drugu razvojnu perspektivu. Posljedice mogućeg razvoja za graditeljsku i etnografsku baštinu zasad su nesagledive, ne nužno i negativne.

Položaj u Parku prirode "Velebit", blizina Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit", mora, frekventnih prometnica, otoka Raba i Paga i vjerojatno još mnogo toga, otvaraju razne mogućnosti. Može li se u ovom kompleksu kuća zamisliti manji smještajni prostor (neka vrsta lodge-a, planinarskog prenoćišta ili sl.) za posjetitelje Parka, prostor ruralnog turizma, centar za obuku nadzornika Parka/parkova ili nešto slično? Vjerojatno da. Jer sezona u Velebitu ne traje tri mjeseca, već svako godišnje doba ima svoje prednosti.

Primjeri iz drugih sredina, ne samo hrvatskih, pokazuju da je nadgradnja ne samo moguća nego i poželjna.

Literatura:

- Šime BALEN, *Velebit se nadvio nad more*, Zagreb, 1985.
Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sv. 4, Zagreb, 1968.
Aleksandar FREUDENREICH, *Kako narod gradi*, Zagreb, 1972.
Aleksandar FREUDENREICH, *Narod gradi na ogoljelom krasu*, Zagreb – Beograd, 1962.
Ante GLAVIČIĆ, Izvještaj III. naučne ekscurzije u sjeverni Velebit, *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-68.
Ante GLAVIČIĆ, Jedna pučka predaja, *Senjski zbornik*, 4, Senj, 1970.
Bratoljub KLAJČIĆ, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1978.
H. KNIFIĆ SCHAPS, Gradnja unutar Parka prirode "Velebit" i Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit" *Senjski zbornik*, 29, Senj, 2002.
Ljudevit OSTERMAN LUDE, *Sve imaš kad nemaš*, Zagreb, 1996.
Pavle ROGIĆ, Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.

THE MANDEKIĆ HOUSES IN MARAMA, ABANDONED VILLAGE
IN THE MIDDLE OF THE VELEBIT MOUNTAINS

Summary

In this article is given a description of a house in the abandoned village of Marama in the Velebit Mountains. The author describes the family who built the house and the circumstances under which this happened. The house is a complex of dwellings with two wells which close the communal space facing Mrkvište. In the introduction the author talks about Professor Ante Glavičić's and the author's common travels to Velebit when visited many settlements and houses. In the following text the author describes the position of Marama, the origin of its name, about the people who established it, its first inhabitants and their way of house building.

There is also given a detailed description of 5 Mandekić houses. The first and second buildings were outhouses used as animal stalls. The third building was small (3.10 x 6.20) and was probably additional building functionally connected to the fourth house. The fourth and fifth buildings were homes. In the fourth house lived Mirko Mandekić. This was a maisonette; the living room was on the first floor and below was a working area. The fifth house belonged to Mirko's brother Ivo. Today this building is in very bad condition. It is difficult to find any traces of life today where 4 or 5 people used to live. In the front of the house is a stone table. On this table would be placed salt for the animals.

The author noted the state of the building before electricity came to the small village. Electricity gives it a different view.

At the end the author asks the question about the uses of these objects and gives us some suggestions.

DIE HÄUSER DER FAMILIE MANDEKIĆ IN DER VERLASSENEN
MITTELVELEBITISCHEN ANSIEDLUNG MARAMA

Zusammenfassung

In dieser Arbeit wird ein Haus in der verlassenen Ansiedlung Marama am Mittelvelebit beschrieben. Die Autorin zeichnet die Familie die diese Gebäude gebaut hatte, und die Umstände der Anfertigung dieser Häuser. Es handelt sich um einen Komplex mit zwei Zisternen, die die Richtung auf den Weg nach Mrkvište genommen haben. Im einleitenden Teil erinnert sich die Autorin an den Professor Ante Glavičić und gemeinsame Ausflüge mit ihm in Velebit, wo sie einige Ansiedlungen und Objekte besuchten. In weiterer Auslegung werden verschiedene Daten beschrieben, die mit dem Thema gebunden sind: Herkunft des Namens, Lebensweise der Bewohner, Namen der Begründer und der Bewohner, Bauweise der Gebäude. Es wird ein ausführliches Bild der Gruppe von 5 Mandekićs Häuser hergebracht. Das erste und das zweite Haus waren wirtschaftliche Gebäude, bzw. Ställe. Das dritte Haus war sehr klein (3,10 x 6,20). Es handelt sich wahrscheinlich um ein Hilfsobjekt das mit dem vierten Haus funktionell gebunden war. Das vierte und das fünfte Haus waren Wohnhäuser. Das erste davon diente dem Mirko Mandekić. Das war ein Stockhaus mit einem Satteldach. Die Wohnräume waren auf dem ersten Stock, die wirtschaftlichen im Erdgeschoss. Das fünfte Haus diente dem Bruder von Mirko (Ivo Mandekić). Es ist heute sehr devastiert. Im Raum wo einst 4-5 Leute lebten, kann man heute kaum Spuren des Lebens ahnen. Vor dem Haus befindet sich ein verdrehter Tisch auf den man einst Salz für das Vieh ausgestreute. Die Autorin notierte den Zustand vor der Elektrifikation, die der Ansiedlung eine neue Perspektive gegeben hat. Am Ende stellt die Autorin die Frage der neuen Bestimmung dieser Objekte und gibt einige Vorschläge.